

НАУКА І СУЧАСНІСТЬ

УТВЕРДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ І ЕКОЛОГІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ

З утвердженням Української державності постало чимало суто етнографічних проблем, які раніше якщо й порушувалися, то надто обережно та й то лише у вузькому колі фахівців. Сьогодні ці проблеми набули великої державної ваги, а відтак — вийшли за межі академічної науки і зайняли чільне місце на шпальтах газет та у програмних документах різних політичних сил та інституцій. Ключовими серед них є питання сутності національного та його значення у державотворенні, у розвитку культури, у консолідації народу та будівництві правового громадянського суспільства.

Парадоксальним видається факт, що й сьогодні у незалежній Українській державі знаходиться чимало сил, які не лише на рівні політичних дискусій, але й в наукових академічних виданнях силкуються довести згубний вплив на суспільне життя національного фактору або, в кращому разі, знівелювати його значення. Адепти цих теорій вбачають небезпеку в тому, що легітимізація ролі національного фактору у державному будівництві та прив'язка національної ідеї до державотворення спричиниться до етнізації самої державності, надасть їй національно-українського характеру, а це, на їх думку, ніби-то суперечить інтересам національних меншин України.

У контексті цих застережень з'являється чимало публікацій, що різко критикують національно-українські орієнтації в освіті та культурі. Культурно-національна традиція розглядається ними як перешкода на шляху цивілізаційного поступу суспільства.

Тенденційність і упередженість таких теорій є очевидною. Зрозуміло, що відкидаючи значення національного фактору у державному будівництві та у повновартісному культурному самоствердженні народу, ці автори обстоюють вузькогрупові, а не загальнонаціональні, загальнодержавні інтереси. А між тим, питання охорони національних культур постанали впродовж останніх років серед найважливіших проблем світового співтовариства.

Відзначаючи велике суспільно-політичне значення національних культур, Генеральна конференція ЮНЕСКО (1989 р.) рекомендувала всім державам — членам ЮНЕСКО — ввести в дію спеціальні правові положення й організаційні заходи, спрямовані на збереження й захист традиційної народної культури. Для України ці рекомендації особливо актуальні. Через багатосотрічне недержавне буття нації, через довготривале руйнування селянства, що в Україні утворювало ядро нації, українській традиційній культурі було завдано непоправної шкоди. Було підірвано здорові народні пріоритети й духовні цінності, а розмаїта обрядово-звичаєва культура викорінювалася як патріархальщина й націоналізм. Це не могло не позначитися на загальній екології народної культури в Україні.

Внаслідок цих деструктивних процесів втрачено безперервність культурної традиції українства, етнокультурну спадкоємність і міжпоколінні зв'язки. Порушення безперервності культурно-національної традиції вкрай

згубне для суспільства, адже «традиція, — за слушним визначенням Є. Маркаряна, — є специфічним механізмом, який детермінує загальну спрямованість суспільного розвитку»¹. Втрата чи зруйнування традиції спричиняє втрату орієнтирів суспільного прогресу, зумовлює загальну суспільну невизначеність і безперспективність.

Усвідомлення величезного значення національних традицій і культур для повновартісного розвитку людства спричинилося в посттоталітарних суспільствах до перегляду популярної донедавна концепції «злиття націй і культур» як безальтернативної і прогресивної перспективи людства.

Політика злиття націй та створення багатонаціонального об'єднання через насильну асиміляцію державною нацією — гегемоном інших етносів, і українського зокрема, спричинила етнічну невизначеність і «подвійну» етнічну самосвідомість, що в свою чергу породило метисні прошарки суспільства та маргінальну психологію. Нормою є чітка визначеність національної належності. Множинність національної самоідентифікації веде до роздвоєння психіки особистості, а в масштабах етносу — згубно впливає на весь його духовно-творчий та інтелектуальний потенціал. Такі ж згубні наслідки для всього людства має ліквідація національних особливостей народів і уніфікація людського суспільства. На думку С. Арутюнова, так звані природні тенденції «добровільної етнічної асиміляції», урбанізації та стандартизації побутово-культурної сфери життя — все це прояви ентропійної тенденції, аналогічні зменшенню видового складу фауни і флори, забрудненню природного середовища тощо².

Відтак, вирішенню проблеми екології національної культури в Україні передують потреба об'єктивного наукового осмислення сутності й ролі нації, неупередженого дослідження сучасного етнопсихологічного стану українського етносу, з'ясування наслідків впливу на українську ментальність суспільно-політичних реалій часів тоталітаризму (етноцид 30-х років, масштабні репресії, мовна та культурна агресія держав-поневолювачів).

Необхідність реалізації системи державних заходів на екологію національної культури та розгортання комплексних досліджень екологічних аспектів сучасного етнопсихологічного стану нації та української національної культури актуалізується в зв'язку з активним протидіянням певних сил (через пресу та засоби масової інформації), національно-культурній рекреації, відродженню власне української культури, формуванню національно визначеної системи освіти тощо.

Прихильники творення абстрактної, позанаціональної культури трактують орієнтації на відродження національної культури як шлях до «провінційності», «розриву культурного простору», «самообмеження й ізоляціонізму». Спроба ототожнення дуже поміркованих і обережних кроків Української держави на підтримку національного шкільництва та мови, на реабілітацію культурно-національної самобутності народу з «експансією національного нормативізму», який ніби-то «гальмує позанормативну творчість, інновації», є не чим іншим, як політичним лукавством. Адже саме в рамках традиційно-національної культури і на її базі можливе виникнення інновацій. Традиція як своєрідний етнокод нації і передумова зародження нових елементів постає основою культурно-національного прогресу. Високо оцінюючи соціальне значення культурної традиції, Є. Маркарян підкреслює, що роль традиції для соціального життя можна прирівняти до ролі генетичних програм для біологічного життя.

Зауважимо, що державна охорона національної «традиційності», культурної самобутності у прибалтійських країнах не заважає цивілізаційному поступу цих країн. Відомо також, що відродження (по здобуттю чехами незалежності) чеської мови і культури у переважно німецькомовному середовищі чехів не спричинилося до їх культурного занепаду чи ізоляціонізму, а лише прислужилося стрімкому культурно-національному піднесенню.

Орієнтація на національну ідею, збереження розмаїття культурних традицій попередніх історичних етапів, на думку дослідників, відіграла вирішальну роль у сучасних економічних та соціальних успіхах японського та південно-корейського народів.

За умов утвердження державності актуалізується потреба відродження повновартісного національно-культурного середовища, націоналізації куль-

тури. Бо ж видається не правомірним ні з морального, ні з правового поглядів узалежнювати культурно-національну самореалізацію українців як більшості населення держави від симпатій чи антипатій до них та до їх культури з боку окремих національних меншин. До того ж, забезпечення прав та культурно-національних запитів національних меншин Українська держава гарантує конституційно.

Негація національно орієнтованих заходів держави в сфері освіти та культури незрідка вмотивовується нібито низькою престижністю та конкурентноспроможністю української культури, її провінційністю і нездатністю забезпечити сучасне «інформаційне поле» тощо.

Провідникам подібних теорій та ідей пріоритетною видається російська культура, яка ніби-то і надалі у посттоталітарних суспільствах виконує цивілізаційні функції. В цьому проявляється настанова тоталітарного періоду, за якою мірилом вартості культури був рівень засвоєння соціонормативної організації народного життя і культури російського зразка, продукуюваної центром стандартизованої та уніфікованої системи цінностей великоросійської нації. Нехтується, як і раніше, очевидна істина, що жодна національна культура не може претендувати на універсальність, що так звані її переваги над іншими національними нібито меншовартісними культурами є не що інше, як прояви шовінізму, духовної агресії держав-поневолювачів.

Демократизація і гласність, що утверджуються в посттоталітарних суспільствах після розвалу імперії, дозволяють оприлюднити дедалі ширшу інформацію, що розвінчує «цивілізаторську сутність» російського культурного проникнення в національні республіки колишнього союзу. Передусім, фактичний диктат Москви в економіці національних республік, основною метою якого був максимальний економічний визиск їх природосировинних ресурсів, завдав непоправної шкоди екології. Дослідники розглядають екологічну кризу у середньоазіатсько-казахстанському регіоні як наслідок здійснюваних союзним центром бездумних господарських заходів (будівництво у гірській місцевості величезних водосховищ, ГЕС; зрошення земель на схилах гір; затоплення родючих ґрунтів; нераціональний розвиток добувної промисловості, що спричинив зміни гідрологічного режиму, складу водостоку та мікроклімату; вирубка гірських лісів; хижацька експлуатація, а відтак — стрімка деградація гірських пасовищ тощо), що вже сьогодні викликають землетруси, паводки, зсуви гірських масивів та інші масштабні екологічні лиха, що спричиняють численні людські жертви.

Як відомо, в Україні наслідки волонтаристських дій імперського керівництва у природокористуванні виявилися ще більш трагічними: забруднено ріки та ґрунти, а Чорнобильською аварією завдано непоправної шкоди не лише природі, а й генофонду всієї нації.

Через безконтрольне природокористування та нав'язування центром господарської уніфікації, з одного боку, порушена хистка рівновага у при-

Марфа Тимченко.
Ваза, що експонувалася в Марселі 1959 року.
Фарфор, підглазурний розпис.

родному середовищі, а з іншого — звузився спектр побутових та господарських адаптацій населення національних республік.

Російське культуртрегерство проявилось у зневажанні місцевих форм господарювання та соціальної організації, у насадженні стандартних структур, властивих російській етнокulturі. Відтак, місцеві традиції викорінювалися, руйнувалися як меншовартісні і шкідливі, до того ж «підозрілі в плані буржуазного націоналізму».

Щодо України, то О. Нельга слушно зауважує, що впродовж цілих десятиріч велася боротьба російської центральної влади супроти приватно-власницької психології українського селянства та притаманних йому форм землекористування, проти економічної культури нації⁵. Індивідуально — незалежний характер господарювання, вільне землеволодіння, характерний український індивідуалізм та демократизм суперечили сповідуваному Росією патріархальному колективізму, «общинним» ідеалам та настроям, а тому викорінювалися найжорстокішими методами.

Таке гвалтівне впровадження в Україні впродовж сторіч характерних для російської етнокulturі ідеалів не минуло безслідно. Воно спричинило деформацію української ментальності. Відомо, що підневільна нація виробляє здатність пристосовуватися до чужих порядків, формально сприймати чужі суспільні ідеали. Чужі ментальні настанови поступово блокують і витісняють власні ментальні прояви й етнічні риси. Відтак, наслідком колоніального гноблення в Україні стали світоглядні та етнопсихічні деформації, а також прищеплений українцям колоніальною владою негативний «автоімідж», негативне уявлення про самих себе.

Негативний «автоімідж» твориться впродовж тривалого часу шляхом проектування негативних якостей колоніальної влади на підневільний етнос, який поступово починає ототожнювати себе з накинутим йому зовні образом, вірити в той образ, як у свій власний. Як слушно відзначають дослідники, «колонізований народ не лише змушений нести на собі тіньову частину домінуючої культури, а й діяти в її межах». У середовищі українства негативні проєкції домінуючих донедавна культур (російської, польської) проявляються через комплекс національної неповноцінності, через зневагу до всього українського, самозневагу. Засвоївши погляди і цінності колонізаторів, значна частина українського суспільства стає на шлях руйнування власної етнокulturі⁶. Отже, відродження національної культури тісно пов'язане з проблемою подолання наслідків колоніальної спадщини, витіснення з колективної підсвідомості українства негативного «автоіміджу», негативного сприйняття національної спадщини, національної культури.

Система державних заходів на рекреацію національної культури повинна передбачати створення відповідних умов для повноцінної реалізації властивих українству морально-етичних, соціальних та етно-психологічних особливостей, для реабілітації притаманних нації етнопсихологічних координат, забезпечення її права бути собою, а не уподібнюватися сусідам. Обстоюючи це природне право народів, В. Жаботинський писав: «Кожному народові чи народцеві, хоч би де він був, потрібне право і можливість бути і залишатись самим собою і голосно називатись своїм національним ім'ям: лише за цієї умови здійсненне справжнє братерство між ним та людьми іншої крові»⁷.

Суспільно-політичний досвід ХХ століття переконує, що без врахування національного фактору навіть насильницькими методами не можна досягти органічності колективного народного життя. «Чужа національна сутність, чужа психіка і просякнена нею культура, не можуть бути справді засвоєні навіть протягом цілої генерації, навіть протягом кількох генерацій»⁸. Навіть за умови кількасотрічної асиміляції у поневоленого народу продовжує зберігатися особливий акцент мови та душі. Штучна, насаджена силою соціальна нормативність чужої етнокulturі, руйнує культурну систему поневоленого етносу, вихолощує його вітальні цінності, збіднюючи тим самим потенціал загальнолюдської культури. Як справедливо пише ідеолог сіонізму В. Жаботинський «дозволити занидити своїй або чужій племінній самотності — це не заслуга перед людством та прогресом —

це щонайменше, гріх злочинного недбальства»⁷. Адже ні імперська, ні соціалістична «общерусскость» не змогли забезпечити повноцінної самореалізації кожної національної спільноти чи особистості в ній, а продукували лише провінційність та недолугий штамп з панівної етнокультури.

Теорії про етнічну уніфікацію як перспективу людства узаконюють культурно-мовну агресію великодержавних націй, негативно впливаючи на повноцінну реалізацію духовного потенціалу поневолених етносів. Натомість аналіз суспільно-історичного досвіду людства переконує, що саме нації і національні держави «запевняють вічність спільноти і одиниці в тій спільноті», створюють оптимальні умови для самовияву особистості та реалізації потенціалу етнічної спільноти.

Заперечуючи тезу про те, що «прогрес веде національності до повного злиття», В. Жаботинський зазначає, що економічний поступ та розквіт вестимуть «не до послаблення, а до зміцнення національної несхожості», до цілковитої гармонії за цілковитою національною розмаїттю. Акцентуючи довічну приреченість людства і культур на національне розмаїття, він пише: «...вплив навколишньої природи незмінний у своїх головних рисах, триває без коливань протягом сторіч і тисячоліть, одвічно підтримуючи незмінні засади національної індивідуальності». Оскільки національні особливості творяться, головним чином, природними умовами тієї місцевості, де ця національність живе, то про «повне злиття націй» не може бути і мови. З цією думкою погоджуються і сучасні дослідники. С. Арутюнов вважає, що «утворення етнічних культур як і видоутворення є процесом адаптації до специфічних природних та соціальних ніш. Уже через різноманіття природних умов нашої планети етноутворення було неминучим. Сама цивілізація, щоб не втратити своєї адаптаційної перспективи, повинна йти лише шляхом диверсифікації і дивергенції, оскільки уніфікація цивілізації означала б втрату нею адаптаційної перспективи, а отже — стагнацію і загибель»¹⁰. «Викликає подив, — відзначає автор, — що в локальному масштабі провідники злиття націй й досі не переводяться»¹¹.

Чимало прихильників ідеї відновлення імперії та злиття націй, що традиційно подається як безальтернативна перспектива розвитку людства, залишилося в посттоталітарних суспільствах і, зокрема, в Україні. Поширення цих ідей та нав'язування громадськості певних стереотипів мислення й формування на рівні підсвідомості конкретних психологічних настанов запрограмовані на руйнівну й дестабілізуючу дію в молодих незалежних державах.

Про політичну сутність цих концепцій свідчить той факт, що апологети ідей про злиття націй та про переваги «наднаціональної» держави і культури активно їх впроваджують лише в колишніх колоніях, і зокрема — в Україні. Виїжджаючи ж на свою історичну батьківщину, вони про подібну ідеологію не лише не згадують, а стають войовничими прибічниками національної держави та культури. В Україні, як і в інших республіках колишнього Союзу, носіями та виразниками проімперських настроїв є категорія населення, що формувалася впродовж кількох сторіч як колоніальна адміністрація. Національне відродження корінних етносів розглядається ними як загроза їхньому панівному становищу, а тому й протидіють вони державним заходам на рекреацію національної культури, зверхньо ярликуючи національно свідому інтелігенцію зневажливими накличками: «національноозабоченные», «национал-патриоты», «бандеровцы» та ін. Неповага проросійської частини населення до місцевої етнокультури та національної мови — це безперспективний шлях, який може лише спричинити міжнаціональні конфлікти. Передумовою нормального, цивілізованого міжнаціонального спілкування, «завжди було певне знання й повага до етнічно специфічних, національних кодів і принципів поведінки»¹².

Усна народна творчість різних народів має чимало прислів'їв, що застерігають від зневаги і нехтування чужої етнокультури та поведінкових табу: «Не лізь у чужий монастир зі своїм статутом», «Коли куди-небудь поїдеш, тамтешню шапку одягай» та ін. Соціонормативне багатство

національних культур має виразний адаптативний характер, а тому руйнація будь-яких етнічних маркерів збіднює потенціал загальнолюдської культури.

Збереження і культивування традицій постає, відтак, не лише як важлива передумова тривкості нації в часі та просторі, але й як засіб розширення адаптаційних можливостей загальнолюдської культури.

Традиційна народна культура в Україні за умов недержавного буття нації виконувала функції національної школи і релігії. Вона була своєрідним засобом кризьвікових контактів і передачі етнокультурної інформації, гарантом збереження українством своєї усвідомленої національної ідентичності. Живе побутування звичаєво-обрядової культури в українському селі творило таке етнопсихологічне середовище, яке на підсвідомому рівні формувало конкретні національно-психологічні настанови, кодувало й генетично закріплювало національно важливу інформацію. Відтак стає зрозумілою та особлива роль традиційної духовної культури і світоглядних засад у самоутвердженні й історичному поступі українського народу, у творенні своєрідного етнокоду нації. Завдяки безперервному, живому побутуванню народної традиційної культури як активного етнопсихологічного чинника життєдіяльності українське селянське середовище спромоглося зберегти ідею національної окремішності, «жертвно жити національно-визвольні змагання народу на різних етапах нашої історії», висувати нові й нові покоління національно-свідомої інтелігенції, учених і митців натомість зденационалізованої еліти. Отже, традиційна культура була легальним засобом протидіяння асиміляторській політиці окупаційних режимів, що намагалися зрусифікувати, змадяризувати чи сполонізувати широкий загаль українства. В. Янів слушно зауважує, що «тільки завдяки глибокому відчуттю традиції український народ не перетворився на етнографічну масу, незважаючи на татарське лихоліття, дворазову втрату провідної верстви, часи руїни і століття неволі»¹³.

За нових умов, коли Україна виборола державність, іншою видається і роль традиційної духовної культури. Безперечно, що практикована інсценізація календарної обрядовості й свят як форма пропаганди народної традиції, її знакового вираження має таке ж право на існування, як поширення історичного знання. Проте тенденція до ототожнення чи підміни подібними видовищами власне культурно-національного відродження не приведе до бажаного успіху. Адже механічна реанімація елементів традиційної культури не зможе відновити втрачених кризьвікових зв'язків, прищепити забуті звичаї та обряди й забезпечити їх повноцінне функціонування у сучасному суспільстві. Слід дбати про творення на основі національних традицій високих зразків сучасної професійної культури, про використання традицій як чинника етнопсихологічного самоутвердження народу та плекання його національної ідентичності.

Питання екології національної культури в Україні актуалізуються ще й у зв'язку з руйнівними наслідками Чорнобильської катастрофи. Аварія на АС завдала непоправної шкоди не лише фізичному здоров'ю населення Полісся й усієї України, негативно вплинувши на національний генофонд, але й позначилася на духовності поліщуків та нації в цілому. Було розірвано цілісність традиційного культурного комплексу Поліського регіону, зруйновано вироблені впродовж століть адаптаційні механізми і взаємозв'язки поліщуків з природою, з довкіллям. Руйнація регіональних етнокультурних особливостей, як і етнічна уніфікація, є негативним для цивілізації явищем. В межах нації ліквідація локального розмаїття етнокультури збіднює загальнонаціональну культуру, веде до одноманітності, втрати поліморфізму. Дослідники відзначають, що культурний поліморфізм є необхідною передумовою повноцінності культурної системи. Збереження локального розмаїття етнічної традиції постає чинником ретроспективної надлишковості етнокультури, яка потенційно має велике адаптативно-еволюційне значення.

Є. Маркарян зазначає, що «локальне розмаїття культури людства, котре розглядається як його поліваріантність», є не що інше як один з проявів її надлишковості. Надлишковість культури забезпечує виконання її адаптативних функцій не тільки щодо наявних умов середовища, але й гарантує

адаптивний ефект за нових, різко відмінних умов¹⁴. Відтак, культура повинна зберегти в собі не лише те, що необхідне за умов сьогодення, але і те, від чого б, здавалося, сьогодні можна легко відмовитися, та яке, проте, за нових не передбачуваних сьогодні умов може стати життєво важливим.

У цьому контексті видається доцільним розглянути етнокультурну та етнопсихологічну ситуації в середовищі поліщуків, що спричинилася катастрофічними подіями на ЧАЕС.

Характерні ландшафтні та природно-кліматичні особливості Полісся як одного з історико-етнографічних регіонів України зробили істотний вплив на формування своєрідної матеріальної та духовної культури поліщуків. Певна ізоляваність Полісся через природно-географічні фактори та відсутність належного сполучення з промисловими та культурними центрами сприяла кращій збереженості тут локальних етнографічних особливостей місцевої традиційної культури, а також побутуванню численних дохристиянських обрядів. Ще й до сьогодні подекуди тут зберігаються давні язичницькі обряди водіння куста, проводів русалок, поминальні дійства дідів, оригінальні «ягідні» та «грибні» пісні, пов'язані зі збиральництвом тощо. Аварія на Чорнобильській АЕС та викликані нею масові організовані переселення та стихійні міграції поліщуків у інші за природно-географічними характеристиками регіони України істотно вплинули на звичний спосіб життя та господарювання поліщуків, на характер їхнього матеріально-предметного середовища (традиційного хатнього начиння, інтер'єру та екстер'єру житла, господарського реманенту, природно-сировинних ресурсів, різновидів харчових запасів тощо). Відтак, за умов відмінного господарського, культурного, мовно-діалектного середовища, в яке потрапили поліщуки-переселенці, існують об'єктивні передумови для інтенсивної трансформації поліських варіантів традиційної культури. Так, через відсутність необхідної сировини для виготовлення традиційних виробів місцевих художніх промислів спостерігається занепад характерних для Полісся промислів та ремесел (деревообробного, ткацтва тощо). Вирвані зі свого природно-кліматичного та звичного матеріального середовища, переселенці поступово втрачають набуті віками навички господарювання на землі та при звичаються до нових умов, засвоюючи місцеві агрокультурні знання та вміння.

Істотно змінюються в середовищі переселенців традиційні поліські способи будівництва житлових та господарських споруд, дедалі більше узаляжнюючись від місцевих будівельно-сировинних ресурсів та традицій. Зникає, водночас, поширене серед поліщуків збиральництво, яке, з надлишком, забезпечувало кожну родину ягодами та грибами і відігравало значну роль в харчовому раціоні поліщуків, в асортименті страв поліської народної кухні. Поступово забуваються характерні для Полісся способи вилову та приготування риби (у місцях нового поселення, як правило, ріки далеко не такі багаті рибою, як на Поліссі). Легкі піщані ґрунти, характерні для Полісся, як відомо потребують інших способів обробки, аніж важкі чорноземи.

Водночас з тенденцією руйнації елементів матеріальної культури спостерігається витіснення зі сфери живого побутування традиційних явищ духовного життя поліщуків-переселенців. Передусім, як свідчать дані експедиційних досліджень, звужується спектр традиційної обрядовості. До цього спричиняються нові екстремальні умови життя переселенців, їх численні особисті трагедії, психологічний дискомфорт та відсутність взаєморозуміння з новим сільським оточенням. Фольклорно-етнографічна експедиція комплексного дослідження культури та побуту переселенців з регіонів, потерпілих внаслідок аварії на ЧАЕС, зафіксувала численні факти зникнення зі сфери живого побутування в середовищі переселенців поширених на Поліссі обрядодійств. Часто через нерозуміння місцевими жителями сутності поліської обрядовості «водіння куста», «проводів русалок», відверте глузування з їх боку, переселенці змушені відмовлятися від узвичаєних форм ритуально-обрядових традицій. Відтак зникає оригінальний пласт духовності, що ритуально з'єднував покоління, розривається живий зв'язок минулого з майбутнім. Адже ж в основу архаїчних обрядодійств поліщуків закладена ідея пошанування батьків, культу предків, глибинного зв'язку

між минулими та нинішніми поколіннями, між днем вчорашнім і завтрашнім. Якщо подібним тенденціям не протидіяти, то протягом найближчого десятиріччя ці унікальні прояви духовності поліщуків у новому середовищі будуть втрачені назавжди.

Руйнація ж регіональних чи локальних етнокультурних особливостей, як відомо, веде до втрати нацією її оригінальних культурних набутоків, до уніфікації культури та звуження спектру її адаптаційних можливостей. Раціональна і виважена позиція суспільства і держави повинна полягати в послідовному, фронтальному і неухильному проведенні негентропійних, культуроохоронних заходів. Мова йде про заходи, які протидіють так званій «природній» етнічній асиміляції, стандартизації культури та побуту, витісненню локального етнокультурного розмаїття.

В загальнолюдських і національних інтересах подбати про державну підтримку та заохочення культурної диверсифікації у всіх її формах. Адже, чим більше культурно диверсифікована система, чим більше вона має варіантів і альтернативних форм матеріального життєзабезпечення і, що важливо підкреслити, духовних структур психологічного комфорту, включно з найрізноманітнішими громадськими інституціями і формами колективного дозвілля, тим вища життєстійкість такої системи¹⁵. Отже, мова йде не лише про актуальність і значимість збереження матеріального, а й, що не менш важливо, духовного розмаїття національної культури.

Актуальним завданням української інтелектуальної еліти є вмiле освоєння української культурної традиції, набутоків національної духовності. Проте йдеться не про штучне привнесення в сучасний культурний процес певних національно-нормативних ознак і не про сповзання на позиції етнографізму, а про творення в контексті традиції нового, адже відродження — це не є механічне поновлення чи відтворення того, що було. Тому багатство народної традиційної культури слід розглядати не як джерело сліпого копіювання та наслідування, а як «школу художнього мислення», традиційне підґрунтя нової національної культури. Опіраючись на кращі здобутки національної культури, протидіючи силі інерції та обмежуючи домінування чужої культури, маємо творити сучасну українську культуру, орієнтовану на запити урбанізованого суспільства. Плекання нових традицій, творення нових ідей та високих інтелектуальних і мистецьких зразків в усіх царинах культури, розвиток сучасних українських форм маскультури, посилення національно-культурного характеру усієї системи освіти, розширення обізнаності з культурами інших народів світу, употужнення інформаційного потенціалу українського слова — такі передумови становлення повновартісного українського національно-культурного середовища, альтернативи якому, за умов утвердження державності, немає.

Ганна СКРИПНИК

Київ

- ¹ Маркрян Э. О значении междисциплинарного обсуждения проблем культурной традиции // Советская этнография, 1981, № 3.
- ² Арутюнов С. А. Адаптивное значение культурного полиморфизма // Этнографическое обозрение, 1993, № 4. — С. 48.
- ³ Брусилва О. И. Киргизия: социальные последствия аграрного перенаселения // Этнографическое обозрение (ЭО), 1995, № 4. — С. 98; Бушков В. И. Таджикистан: традиционное общество в постиндустриальном мире // ЭО, 1995, № 4. — С. 93—95.
- ⁴ Бушков В. И. Таджикистан: традиционное общество в постиндустриальном мире. — С. 91.
- ⁵ Нельга О. Українство як етнопсихологічний феномен // Українська діаспора. — Ч. 3. — Київ — Чикаго, 1993. — С. 12.
- ⁶ Грабович Оксана. Колоніальна спадщина в сьгоднішній Україні: кілька ключових питань // Другий Міжнародний конгрес українства. — Львів, 1994. — С. 18.
- ⁷ Жаботинський В. До питання про націоналізм (відповідь п. Ізгоеву). // Вибрані статті з національного питання. — К., 1983. — С. 39.
- ⁸ Жаботинський В. До питання про націоналізм.
- ⁹ Там же.
- ¹⁰ Арутюнов С. А. Адаптивное значение культурного полиморфизма. — С. 44.
- ¹¹ Там же.
- ¹² Арутюнов С. Адаптивное значение культурного полиморфизма. — С. 55.
- ¹³ Янів В. Нариси з історії української етнопсихології. — Мюнхен, 1993.
- ¹⁴ Культура жизнеобеспечения и этнос. — Ереван, 1983. — С. 5—15.
- ¹⁵ Див.: Арутюнов С. Адаптивное значение культурного полиморфизма.